

مراحل تفسیر موضوعی حکمرانی در قرآن

استاد دانشگاه باقرالعلوم (ع) با بیان اینکه حکومت موضوعی قدیمی است ولی حکمرانی جدید، گفت:

استاد دانشگاه باقرالعلوم (ع) با بیان اینکه حکومت موضوعی قدیمی است ولی حکمرانی جدید، گفت: برای تفسیر موضوعی حکمرانی در قرآن کریم باید سراغ واژگانی که به معنای حکمرانی نزدیک هستند برویم از جمله واژگان ملک و امر.

غلامرضا بهروزی لکیه گزارشش اینکنا، حجت الاسلام والمسلمین غلامرضا بهروزی لک، استاد دانشگاه باقرالعلوم (ع)، پنجم آبان ماه در نشست علمی «روش تفسیر موضوعی حکمرانی در قرآن کریم» با بیان اینکه مراد ما از روش تفسیر همان چیزی است که مفسران به کار برده اند، گفت: پنج مرحله برای روش تفسیر موضوعی از نظر بنده وجود دارد؛ مفسران واژه تخصصی ای را به عنوان سبک تفسیر استفاده می کنند که منظور از آن چگونگی فهم قرآن کریم و رویکرد مفسران به فهم آیات قرآن است.

وی افزود: سبک تفسیری به تفسیر موضوعی، ترتیبی و تفسیر ساختاری (بنایی) تقسیم می شود؛ مراد از سبک تفسیر هم غیر از روش تفسیر است زیرا سبک در حقیقت چینیش مطالبی است که در تفسیر به کار می بریم و این چینیش در حقیقت همان تفسیر ترتیبی و موضوعی و ... را ایجاد کرده است؛ اگر تفسیر تطبیقی را هم اضافه کنیم، سبک تفسیری به چهار نوع افزایش خواهد یافت.

عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی با اشاره به سبک تفسیر موضوعی با بیان اینکه این تفسیر پنج نوع است، تصریح کرد: تفسیر موضوعی بر روی یک موضوع منتخب اعم از درون و برون قرآنی متمرکز است مثلاً تفسیر موضوعی «ملک» در قرآن کریم ولی حکمرانی تفسیر موضوعی برون قرآنی است. تفسیر ترتیبی هم دو نوع است؛ یکی براساس مصحف که مسلمانان توافق کردند تا قرآن با سوره حمد شروع شود و تا ناس ادامه یابد، همچنین تفسیر تنزیلی که براساس ترتیب نزول انجام می شود یعنی از سوره علق آغاز شده است.

بهروزی لک افزود: تفسیر موضوعی هم راه های مختلفی دارد؛ استنطاقی روش شهید صدر، استخراجی اکتشافی، تفسیر موضوعی تنزیلی که اخیراً آقای بهجت پور کتابی درباره آن نوشته است، دیگری، تفسیر موضوعی بنایی یا ساختاری و در نهایت تفسیر موضوعی تطبیقی.

وی با بیان اینکه حاکمیت حقی است که حاکمان برای اعمال قدرت خویش در عرصه سیاسی و اجتماعی دارند، اظهار کرد: گاهی اوقات حاکمیت با تعبیر حق مشروعیت هم تعبیر می شود؛ حکومت عالی ترین نهاد اجتماعی است که بر مبنای حق حاکمیت استفاده انحصاری از حق اعمال قدرت یا تنفیذ آن را در جامعه دارد و غالباً در قالب قوای سه گانه مقننه، مجریه و قضاییه سامان می یابد؛ حکومت لازم است زیرا تا حکومت نباشد ما به حکمرانی نمی رسیم؛ البته حکمرانی صرفاً برای نهاد حکومت نیست و می تواند آن را تنفیذ کند.

استاد دانشگاه باقرالعلوم (ع) تصریح کرد: حکمرانی به معنای فرایند اعمال قدرت در عرصه زندگی اجتماعی توسط نهادهای مختلف تحت یک نظام حاکمیتی یا حکومتی در عرصه ملی یا فراملی است؛ حکمرانی فرایند اعمال قدرت است ولی حکومت نهادی است که بالاترین قدرت را در جامعه دارد و فرق حکمرانی و حکومت هم در همین مسئله است؛ امروزه به خاطر فرایندهای دموکراتیک حکومت برخی از اختیارات خود را به نهادهای مدنی یا مردمی واگذار می کند. ضرورت وجود حکومت و حکمرانی

عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی با بیان اینکه حکمرانی منحصر در حکومت نیست ولی خارج از حکومت هم نیست، اظهار کرد: مثلاً الان ما نظام مهندسی ایجاد کرده ایم تا به ساخت و ساز مسکونی اعمال نظارت و قدرت کند یا فدراسیون های ورزشی و ... را ولی این نهادها هم حتماً باید در چارچوب قانون اساسی کشور فعالیت کنند لذا مسئله حکمرانی موضوعی جدید می شود. امیرمؤمنان (ع) در ضرورت حکومت فرمودند جامعه لابد از داشتن حکومت است ولو اینکه حاکم آن فاجر باشد یا نیکوکار.

وی افزود: در عرصه بین المللی هم شبه حکومتی وجود دارد مانند فدراسیون بین المللی فوتبال که توافقی از کشورها است که دور هم جمع شده و یک حکومت ماندنی را در عرصه جهانی شکل داده اند و البته این نهادها تحت سازمان ملل متحد ایجاد شده

است. البته تعریف ما از حکمرانی اعمال حکم است ولو اینکه خود دولت مستقیم این کار بکند یا به دیگران بسپارد.

بهروزی لک با بیان اینکه ما چند مرحله را برای تفسیر موضوعی داریم، گفت: اولین مرحله تمهیدی با مقدماتی است؛ دوم تعیین سبک تفسیر موضوعی، سوم استخراج داده های علمی از موضوع مورد مطالعه، مرحله چهارم تحلیل داده ها و در نهایت استخراج و استنتاج نظریات از داده ها و ارتباط آن ها است.

استاد دانشگاه باقرالعلوم(ع) اضافه کرد: هر کسی که می خواهد یک موضوع را تفسیر کند حتماً باید به قواعد تفسیر مسلط باشد در غیر این صورت جایز نیست وارد عرصه تفسیری شود و حداقل اینکه باید قواعد عمومی را بداند؛ نکته دوم اینکه ما باید به موضوع مورد تفسیر اشراف داشته باشیم و آن را شفاف کنیم و مسئله بحث را بدانیم؛ امروزه بین مشکل و مسئله پژوهش تفاوت می گذارند؛ مشکل، وجود مانع در مسیر است ولی مسئله براساس آن مشکل طراحی می شود. مراحل تفسیر

وی افزود: مسئله دیگر هم پیشینه پژوهی، معادل یابی و ظرفیت سنجی قابلیت طرح موضوع مورد مطالعه در ادبیات قرآنی است البته این برای موضوعات برون قرآنی است و موضوعات درون قرآنی از این امر معاف هستند. مثلاً حکمرانی مفهومی برون قرآنی است ولی با واژگان هدایت و امر و حکم و ... مرتبط است.

بهروزی لک با بیان اینکه در گام بعد تفسیر موضوعی باید سراغ تعیین سبک تفسیر موضوعی و چارچوب تحلیلی بحث برویم، اظهار کرد: ما چهار نوع تفسیر موضوعی را در جامعه تفسیری داریم؛ اول الگویی است که شهید صدر در قالب تفسیر توحیدی در برابر تجزیه ای مطرح کرد که تفسیر توحیدی همان تفسیر موضوعی است یعنی موضوع واحد. ما تفسیر ایشان را استنطاقی می شناسیم و در این تفسیر مفسر حتماً باید به سؤالات آن موضوع اشراف داشته باشد و آن را به قرآن عرضه کند. ویژگی این رویکرد آن است که مفسر در این رویکرد حتماً با سؤالات منظم سراغ قرآن می رود و حتماً باید سؤالات برگرفته از زمانه باشد تا قرآن به نطق درآید.

استاد دانشگاه باقرالعلوم(ع) افزود: سؤالات مدنظر هم باید یا موضوعیت و یا طریقت داشته باشد؛ موضوعیت یعنی اینکه ما عین این سؤالات را از زمانه و محیط زندگی خود و مردم دنیا بگیریم؛ روش شهید صدر تولید شده است تا بر این اساس ما را به یک نظریه برساند. ضرورت استماع قرآن

بهروزی لک با اشاره به تفسیر موضوعی استخراجی با بیان اینکه علما در گذشته با یان رویکرد کار می کردند، گفت: در این روش، سؤالات زمانه مدنظر بود ولی بیشتر طریقت داشت به این معنا که سؤالات زمانه قابل تغییر است؛ در آیه ۲۶ سوره اعراف فرموده است: وقتی کلام وحی و قرآن را شنیدید سکوت کرده و به آن گوش دهید. یعنی باید انفتاح ذهنی ایجاد کنیم تا استماع صورت بگیرد.

استاد حوزه و دانشگاه با اشاره به سبک تفسیر تنزیلی بیان کرد: آقای بهجت پور کتابی در این زمینه نوشته و این تفسیر را به دو دسته ترتیبی و موضوعی تقسیم کرده است ولی چون بحث ما تفسیر موضوعی است آن را تفسیر موضوعی تنزیلی می دانیم لذا در تفسیر موضوعی حکمرانی ابتدا باید سراغ سوره علق برویم و ببینیم که دلالتی در بحث حکمرانی دارد یا خیر و بعد سراغ سوره های مزمل و مدثر و سوره دیگر برویم.

وی با بیان اینکه در دانشگاه باقرالعلوم(ع) تفسیر تنزیلی فرایند دولت سازی در قرآن را در قالب پایان نامه کار کردیم، اظهار کرد: نوع دیگر تفسیر موضوعی، تفسیر ساختاری و یا بنایی است؛ تفسیر ساختاری مبنایش این است که هر سوره غرضی را دنبال می کرده است و آیات و محتوای داخل سوره هم در راستای نیل به هدف سوره و غرض آن است؛ تفسیر ساختاری در سوره هایی کاربرد دارد که نزدیک به صد آیه دارد. چند پژوهش براساس تحلیل مضمونی دلالت های سیاسی سوره های بقره، آل عمران و انفال و توبه و ... باز در دانشگاه باقرالعلوم(ع) کار شده است؛ در مورد حکمرانی هم می توانیم مثلاً تفسیر موضوعی حکمرانی در سوره بقره را پژوهش کنیم. انواع تفاسیر تطبیقی

بهروزی لک با اشاره به تفسیر تطبیقی، اضافه کرد: تطبیقی هم چند لایه دارد؛ تطبیقی بین قرآن و مکاتب بشری؛ تطبیقی بین دیدگاه مفسران که یا درون مذهبی و یا برون مذهبی است. یکی از مواردی که دوستان تفسیری به آن توجه ندارند انتخاب یا معرفی چارچوب تحلیلی است؛ ما در هر کدام از تفاسیر موضوعی می توانیم یک چارچوب ارائه دهیم؛ مثلاً ویژگی روش شهید صدر آن است که با سؤالات منظم سراغ قرآن کریم برویم.

وی افزود: سؤالات منظم را باید از زمانه بگیریم یا می توانیم سؤالات منظم را به شکل ارسطویی از تحلیل عوارض موضوع به شکل عقلی بگیریم که در فلسفه ارسطویی مطرح است. به این شیوه ها چارچوب تحلیلی در درون سبک تفسیری گفته می شود. چارچوب تحلیلی هم می تواند متخذ از اندیشمندان دیگر باشد یا اینکه خود محقق آن را بسازد که چارچوب نظری و مفهومی نامیده می شود و چارچوب تحلیلی هم دستگاهی است که ما داده های نظری و مفهومی خود را در درون آن می ریزیم و تحلیل می کنیم.